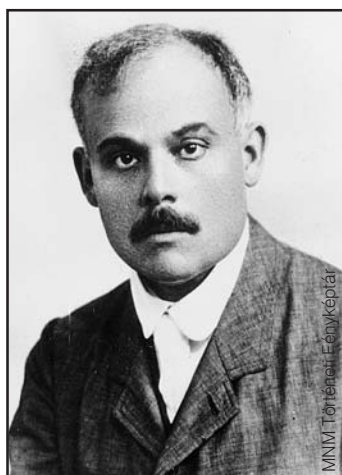

Jászi Oszkár, az elemz. programalkotó

A nemzetiségi politika csődje

Jászi Oszkár (1875–1957) Károlyi Mihályhoz intézett levelében így jellemezte a magyar kormányt: „mai összetételében hiányzik az a demokratikus elszántság, merész kezdeményezés és forradalmi lendület, amely egyedül menthetné meg szerencsétlen hazánkat a mai tragikus helyzetben”. A nemzetiségi miniszteri posztját összesen 80 napig betöltő Jászi értékelése kétségkívül híven tükrözte a Károlyi-kormány belső helyzetét.

Jászi Oszkár, 1919

Elméleti reformer

Jászi Oszkár 1918 őszén, de valójában már 1916 óta Károlyi legfontosabb politikai szövetségeseiként az őszirózsás forradalom egyik legtudatosabb, legjobban felkészült, *programalkotó személyisége* volt. A Huszadik Század szerkesztőbizottságának élén, könyveiben, valamint levelezésében másfél évtizednyi elemző, ill. programalkotó munkával alapozta meg 1918. őszi szerepvállalását. A magyarországi nagybirtokkal kapcsolatos teendőkben, az általános választójog bevezetésének szorgalmazásában, s különösen pedig a felerészben nem magyar Magyarország nemzetiségi politikájában nagy *gyakorlati és elméleti tudással* rendelkezett.

Ez – konszolidált körülmények közt – alapja

lehetett volna egy mélyreható és sikeres reformmunkának.

Az elveszített világháború, a robbanással fenyegető szociális feszültségek, az ország nemzetközi jogi elismerésének hiánya, a nemzetiségek kiválása és a szomszéd országok katonai támadásai közepette azonban szó sem lehetett reformmunkáról. Permanens forradalomra lett volna szükség, ahogy ő fogalmazott. Ennek keretében az alábbi teendők elvégzését tekintette elsődlegesnek: a nagybirtokok feldarabolása és a

szövetkezeti rendszerrel kombinált földosztás, a nagyüzemek államosítása munkás- és tulajdonosi részvények rendszerével kiegészítve. Emellett széles körű szociális védelem, az általános választójog bevezetése.

A megegyezést a nemzetiségekkel a közigazgatási és kulturális autonómia elvei és Magyarország kantonizálása alapján képzelte el. Ehhez társult volna a minél szorosabb gazdasági, és politikai kapcsolatok kiépítése a szomszédos országokkal, a népszavazás elvéhez ragaszkodó békepolitika.

Megszűnő integritás

A magyarországi nemzetiségi kérdés a világháború alatt nemzetközivé vált. A csehszlovák, délszláv, ill. a lengyel emigrációk működése, az ál-

november 13. Eckartsauban IV. Károly magyar király lemond az állami ügyekben való részvételről, a trónról azonban nem.

– A Károlyi-kormány megbízásából Linder aláírja a belgrádi fegyverszüneti egyezményt, amely a Beszterce–Maros–Szabadka–Baja–Pécs–Dráva vonal mentén jelöli ki a demarkációs vonalat, csaknem teljes leszerelést követel, és biztosítja az antantnak a stratégiai helyek megszállását. – Megjelenik a miniszterelnökség november 11-i rendelete a nemzetőrség, a polgárőrség és a hadsereg felállításáról.

– A Jászi vezette küldöttség sikertelen tárgyalásai Aradon a Román Nemzeti Tanács vezetőivel az utóbbiak által igényelt 26 megye feletti hatalom megosztásáról.

november 14. Prágában kikiáltják a Csehszlovák Köztársaságot, ideiglenes köztársasági elnök: Tomáš Masaryk.

november 16. Az MNT határozata értelmében Magyarország „független és önálló népköztársaság”.

november 17. Az osztrák államtanács területi igényt jelent be Nyugat-Magyarországra.

november 20. A Román Nemzeti Tanács állást foglal Magyarország románlakta területeinek Romániához való csatlakozásáról. – Közétezer rendeletét: az állami iskolákban a tanulók többségének anyanyelvén kell oktatni.

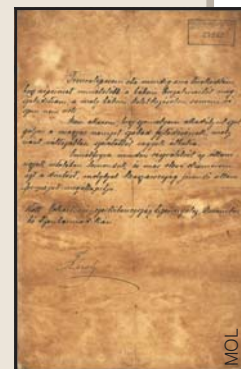
november 22. Kikiáltják az önálló és független Lengyelországot. Első államfője: Józef Piłsudski.

november 23. Az 1918:I. néptörvény minden 21. évét betöltött férfinak és 24. évét betöltő, írni-olvasni tudó nőnek választójogot ad.

november 24. Budapesten megalakul a Kommunista Magyarországi Pártja (KMP). – A kormány kiáltványát autonómiát és demokratikus szabadságjogokat ígér a nemzetiségeknek.

november 25. A szerbek újvidéki nemzetgyűlése kimondja csatlakozását a Szerb-Horvát–Szlóven Királysághoz.

november 26. A Montenegrói Nemzeti Tanács lemondhatja I. Miklós királyt és

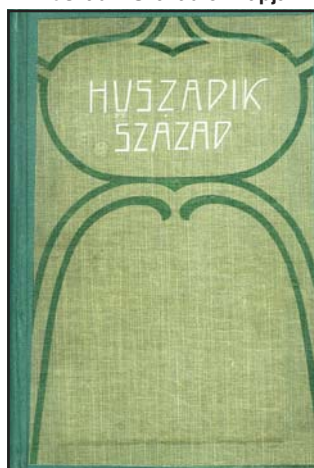

IV. Károly eckartsau nyilatkozata

A MNK katonai melljelvénye, 1918.
MNM Éremtár

A Jászi által szerkesztett Huszadik Század címlapja

MOV E-plakát, 1918

kinyilvánítja az ország csatlakozását Szerbiához.

november 27. Fernand Vix alezredes vezetésével Budapestre érkezik az antant katonai missziója.

november 30. Gömbös Gyula vezetésével zárt körű tiszti szervezatként megalakul a

jobboldali Magyar Országos Véderő Egyesület (MOVE).

december 1. Belgrádban kikiáltják a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságot.

– Gyulafehérvárott az erdélyi románok nemzeti gyűlése kimondja csatlakozását a Román Királysághoz.

december 2. Az antant hozzájárulásával a román hadsereg bevonul Marosvásárhelyre, és folytatja a belgrádi fegyverszüneti egyezményben kijelölt demarkációs vonalig terjedő területek megszállását.

december 3. Vix alezredes az antant budapesti katonai missziójának vezetője jegyzékben követeli a Felvidék kiürítését és átadását Csehszlovákiának.

december 6. Bartha hadügyminiszter parancsot ad a Felvidék kiürítésére.

december 7. Életbe lép az 1918:III. néptörvény a nép esküdtbíráskodásáról és az 1918:IV. néptörvény a munkaügyi és népjóléti igazgatásról. – Megindul a Vörös Újság, a KMP hivatalos lapja.

december 12. Lemond Batthyány Tivadar gróf belügy-, Bartha hadügy-, valamint Linder tárca nélküli miniszter. A hadügyi tárcát ideiglenesen a miniszterelnök veszi át, a tényleges irányítást Böhm Vilmos hadügyi államtitkár végzi. Nagy Vincét belügyminiszterre, Kunfi Zsigmondot pedig munkaügyi és népjóléti miniszterre nevezik ki.

december 15. A kormány közzéteszi a 1918:V. néptörvényt, amely az önálló magyar külügyi igazgatás és szervezet felállításáról intézkedik.

december közepe A fővárosi és vidéki nagyüzemekben megalakulnak a KMP helyi szervezetei.

december 20. A Munkástanács elfogadja a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) földreformtervezetét. – Bukarestben ünnepélyesen deklarálják Románia és Besszarabia egyesülését.

Emléklap a román egyesülés alkalmából

taluk létrehozott kormányok nemzetközi elfogadása éppoly döntő fordulatot jelentett, mint a Románia és Olaszország által megkötött titkos diplomáciai egyezmények megvalósulása 1918–1919-ben. Közép- Európa világháború végére kialakult új nagyhatalmi és katonai helyzetében megszűntek a legelementárisabb feltételei és lehetősége is annak, hogy Magyarország területi, politikai integritása változatlan formában fennmaradjon.

A folyamatos román, délszláv, ill. csehszlovák katonai foglalatások miatt a központi kormányzat egyre kevésbé lehetett ura a helyzetnek. A közigazgatás Erdély, Felső-Magyarország és a Délvidék egyre nagyobb részén nem működött, egymást érték a belső incidensek, pogromok. Százvezres léptékű menekülthullámok indultak el az ország belseje felé. Mindezek mellett nem akadt egyetlen számottevő szövetségese sem az országnak. A kormányt jobbról és balról támadások érték, legitimitását nem csupán külföldön, hanem az országon belül is megkérdőjelezték.

Az őszirózsás forradalommal hatalomra került Károlyi-kormány majdnem teljes nemzetközi diplomáciai elszigeteltségben, új parlamenti választások és cselekvőképes hadsereg nélkül legfeljebb a wilsoni elvekre, a pacifizmusra és a kétes értékű belgrádi konvencióra támaszkodhatott.

Ellentmondó elképzelések

A Jászi vezette nemzetiségi minisztérium által kidolgozott provizórikus belső megoldás politikai koncepciója minden áron el akarta kerülni az ún. *aktív honvédelem* alternatíváját. A Jászi-doktrína lényege a nemzetiségekkel való *átmeneti*, provizórikus *megegyezések* kialakítása, s ezzel az új demokratikus Magyarország alternatívájának felmutatása volt, ami azután a béketárgyalásokon a nagyhatalmakkal szemben is lehetőséget biztosított volna egy méltányosabb békeszerződés megkötésére vagy a vitás területek hovatartozását eldöntő népszavazások alkalmazására.

A magyar államnak a belgrádi konvenció által részben elismert integritását a Károlyi-kormány a békekonferencia döntéséig fenn kívánta tartani. A történeti magyar állam dezintegrációját, államjogi átalakítását ugyanis Károlyiék szerint nemzetközi jogilag legitim módon csak a békekonferencia végzhette volna el. A Károlyi-kormány ennek megfelelően tartalmilag a szlovákokkal, románokkal, ruténekkal való megegyezéseket a *békekonferenciáig terjedő* provizóriumként képzelte el, amely a svájci kantonmodell logikája szerint kijelölte volna az országon belüli etnikai határokat, ill. választóvonalakat.

A kormányban ily módon háromféle álláspont alakult ki Magyarország integritásának kérdésében. Jászi Osz-

A román csapatok bevonulása Erdélybe, 1918

kár képviselte a nemzetiségekkel való belső megállapodások, a kantonmodell alternatíváját, amely az *etnikai többség szerint kijelölt területekre kívánta osztani az országot*. Ez a javaslat azonban az 1918. november 9–10. közötti aradi román–magyar, ill. a november 29–30-i szlovák–magyar tárgyalásokon egyaránt megbukott.

A szociáldemokraták, elsősorban Kunfi Zsigmond és Garami Ernő Magyarország magyar többségű területeinek védelmére koncentrált alternatíva kialakítását szorgalmazták. Ez azonban semmilyen formában nem vált kormányprogrammá. A hadseregépítés szocialista koncepciója, ill. a népszavazás elvéhez kért nemzetközi szocialista támogatás azt jelzi, hogy a különbségek ellenére Jászi egyetlen, kormányon belüli szövetségesei kezdetől fogva a szociáldemokraták voltak.

A harmadik lehetőséget a békekonferencia döntéséig minden változtatás nélküli integritáshoz való ragaszkodás jelentette. Ez magyar szempontból elvszerűnek látszott, de a belgrádi konvenció után már nem sok alapja volt. Egyrészt azért, mert a Vix-jegyzékek által megjelölt demarkációs vonalak és a csehszlovák, román, délszláv katonai akciók nyomán az integritás elve eleve tarthatatlanná vált. Másrészt az integritásra való hivatkozás a kormányt a szomszédokkal való tárgyalások folytatásának felelőssége alól éppúgy felmentette, mint a magyar többségű területeken az aktív magyar honvédelem megszervezésének kötelezettsége alól.

Az aradi tárgyalások

A Károlyi-kormány nemzetiségpolitikáját Jászi Oszkár dolgozta ki és próbálta Nemzetiségi Minisztériumával végbevenni, törekedve a románokkal, ruténekkal, szlovákokkal, szlovénekkal, németekkel való átmeneti megegyezésekre. Ezek alapját a nemzeti autonómiák svájci típusú rendszerének, s en-

A román önállóság képviselői: Iuliu Maniu, Teodor Mihali, Valeriu Braniste, 1918. október

nek alapján a *demokratikus föderalizmus* feltételeinek a megteremtése jelentette volna.

Az aradi román–magyar tárgyalásokon, Jászi a következőképpen érvelt: „Az új rendnek a megállapításánál és a wilsoni elv becsületes keresztülvitelénél, amely nem akar a régi elnyomás helyébe új elnyomást létesíteni és amelyhez mi feltétlenül ragaszkodunk és úgy hiszem, önök is ragaszkodni fognak, nem indulhatunk ki a régi vármegyei beosztásból, amelyet annak idején éppen önök ellen csináltak meg egészen artificiális módon. [...] Azt ajánlanám tehát, hogy a mai vármegyei keretek mellőzésével járásokat vagy még kisebb egységeket véve alapul, lehetőleg kompakt és lehetőleg homogen nemzeti blokkokat létesítsünk, amelyek svájci minta szerint képezzék ki a maguk szerveit, és ezeket a szervezeteket egy nagyobb egységbe foglaljuk mindazokra az ügyekre nézve, amelyeket közös egyetértéssel döntünk el.”

Aradon Erdély nemzetiségi elv szerinti kantonizálása mellett második tervként Jászi a magyar–román kondominium lehetőségét is felvetette, de a nagyromán államalapítási törekvések és a két magyar javaslat eleve összeegyeztethetetlenek voltak. Ennek konzekvenciáit a következőképpen fogalmazta meg a tárgyalások végén: „Valóban Maniu Gyula és én különbözőképpen magyarazzuk a népek önrendelkezési jogát. Az én felfogásom szerint ez az önrendelkezési jog egy magyar Svájcot jelentene, a Maniu felfogása szerint pedig szűk román nacionalista im-

december 23. Közvetteszik az 1918. X. néptörvényt, amely Ruszkaja Krajna néven kialakítandó autonóm területet biztosít a magyarországi ruszinoknak.

december 24. I. Ferdinánd román király kinyilatkoztatja Erdély és Románia egyesülését. – Kassán kikiáltják a „Tót Köztársaság”-ot. – A román hadsereg bevonul Kolozsvárra.

december 25. A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság csapatai megszállják a Muraközt.

december 26. A csehszlovák hadsereg bevonul Eperjesre.

december 28. Szénhiány miatt a minisztertanács 1919. január 1-jétől bezárja a színházakat és a mozikat.

Szénhiány. Uszadékfát keresők a Dunán

december 29. A csehszlovák hadsereg bevonul Kassára. – Teleki Pál gróf lemond az Országos Hadigondozó Hivatal elnöki tisztéről.

december 30. A balkáni francia hadsereg csapatai bevonulnak Szegedre, és a Bánságban kordont vonnak a román és a jugoszláv hadsereg közé. – Festetics Sándor grófot kinevezik hadügyminiszterré (a minisztérium gyakorlati irányítója továbbra is Böhm államtitkár), Szabó Orest kormánybiztost pedig a ruszin ügyek miniszterévé.

1919.

január 1. A csehszlovák hadsereg bevonul Pozsonyba. – Megalakul a Kommunisták Németországi Pártja.

január 2. Hatályba lép az egyesülési és gyülekezési szabadságról szóló 1919:III. néptörvény.

január 3. Salgótarjánban 5-6 ezer bányász előtt a kommunista szónokok a proletárdiktatúra szükségességéről beszélnek. – Munkástanács veszi át a Ganz Villamosági Gyár és a Fegyvergyár vezetését.

január 6. Károlyi új kormány alakításáról tárgyal Lovászy Mártonnal, aki nem vállalja a miniszterelnökséget. – Kijevben kikiáltják az Ukrán Tanácsköztársaságot.

január 7. Festetics Sándor hadügyminiszter sikertelen puccskísérletet szervez néhány katonatiszt bevonásával. – Munkástanács veszi át a csepeli Weiss Manfréd-gyár vezetését.

január 8. A román csapatok megszállják Nagybányát és Szatmárt, a csehek pedig

folytatás a 27. oldalon ⇨

périumot.” A Román Nemzeti Tanács viszont azt hangsúlyozta, hogy a Jászi által előterjesztett javaslat csak részleges és korlátolt közigazgatási tevékenységet biztosítana a román nemzet részére. Ezért az elfogadhatatlan, mert „a [második] javaslat sem adja meg a kellő alapot, hogy a Román Nemzeti Tanács a közrend fenntartását teljes mértékben garantálhassa”.

A magyarországi rutének, németek autonómiáját rögzítő 1918:X. és az 1919:VI. számú néptörvények a Jászi provizórium-politikájának keretei közt elképzelt helvetizálási folyamatot kívánták megalapozni. A Károlyi-rendszer bukása előtt pár nappal elfogadott 1919:XXX. számú szlovák néptörvénynek már semmilyen érdemi befolyása nem lehetett az eseményekre. Annál kevésbé, mert az 1919. november 29–30-i budapesti magyar–szlovák tárgyalások az aradihoz hasonló fiaskóval végződtek.

„Aktív honvédelem”

Jászi a sikertelen szlovák tárgyalások után vált először fogékonyabbá az aktív honvédelem alternatívájára. A Hodža-tárgyalások után, a Bartha-Hodža megállapodás előtt, a felvidéki területek magyar kiürítését követelő Vix-jegyzéket a Jászi által megfogalmazott kormányproklamáció a belgrádi konvenció (a magyar kormány és az antant balkáni haderőinek képviselői által 1918. november 13-án aláírt, többek között a déli és keleti demarkációs vonalakat megállapító fegyverszüneti egyezmény) megsértéseként értékelte. A szlovák tárgyalások csődjét nehezen dolgozta fel a magyar minisztertanács. Mégis az ülésen megállapodás született arról, hogy a helyzet alkalmatlan az aktív honvédelem meghirdetésére. Abból kiindulva, hogy „a kormánynak nincs hatalmában e követeléseket és tényeket megváltoztatni”, nyilatkozatot adott ki a nemzethez: „hajoljatok meg e kényszerűség előtt, ne nyújtsatok alkalmat, sem ürügyet arra, hogy összeütközésre vagy éppen vérontásra kerüljön sor. Ne feledjétek, hogy minden ilyen eset rontaná helyzetünket a nemsokára összeülő nemzetközi békekonferencián. Mert mi még

A Tátra Bank épülete, itt alakult meg a Szlovák Nemzeti Tanács. Turócszentmárton, 1918

mindig azt reméljük, hogy az antant, ha jól megismeri ügyünk igazságát, érvényesíteni fogja nálunk is a népjogokat, azokat a magasztos elveit, melyeket az egész háború alatt hirdetett, s nem fogja megengedni, hogy Magyarország jogosulatlan hódító törekvések áldozatául essék.”

Miután azonban 1919. január első heteiben kiderült: a békekonferenciára a legyőzött államok nem kapnak meghívást, előtérbe került az aktív honvédelem. Ezt tükrözi Jászi 1919. január 18-i harmadik lemondási nyilatkozata. Ebben, mint a korábbi, megbékélési alternatíva emblematikus képviselője, bejelentette: alkalmatlannak érzi magát az új stratégia megvalósítására.

A föderáció terve

A Jászi-féle Nemzetiségi Minisztériumban fokozatosan letisztuló államjogi elképzelés optimális esetben is egy összetett, szimmetrikus föderatív államalakulat irányába mutatott. Ezen belül a néptörvényekben kedvezményezett három nemzeti közösség közül kettő – a rutén és a szlovák – széles körű területi autonómiára kapott volna lehetőséget. Vélhetően a nemzetiségi tárgyalásokon felajánlott román és szlovák területi kormányzat ideális esetben a Jászi által szorgalmazott demokratikus föderalizmus elvei alapján a Magyar Népköztársaság föderatív alkotórészévé válhatott volna. *Autonóm etnikai területek, kerületi önkormányzat-*

tal rendelkező vegyes nemzetiségű régiók és föderatív tagköztársaságok alkothatták volna tehát a demokratikus Magyarországot, amennyiben ezzel az eleve végzetesen megkésett, a világháborús vereség nyomán bel- és külpolitikailag teljességgel esélytelen lehetőséggel szemben nem állott volna ott az antant által támogatott délszláv, csehszlovák és román hadsereg.

Jászi 1918 végi terve végső soron ezen okok miatt volt eleve kudarcra ítélve. A keleti Svájc eszméje az ország két döntő fontosságú nem magyar nemzete – a románok és a szlovákok – számára nem bizonyult azonos súlyú javaslatnak Nagyrománia, ill. Csehszlovákia megalakításának lehetőségével szemben. A világháború utáni kaotikus és konfliktusos helyzetben a Jászi által kidolgozott összetett állammodell körülményesnek és ezért *alkalmatlannak bizonyult a gyors megegyezés, ill. pacifikáció céljaira.*

Aktív honvédelem?

Jászi nemzetiségi politikája, a magyar békepozíciókat erősíteni hivatott provizórium-tervezete minden kudarc ellenére aligha tekinthető az 1918. évi összeomlás előidézőjének. Valójában 1918 végén az ország összeomlásával szemben *az egyetlen végiggondolt politikai alternatívát jelentette. Az aktív honvédelem ennél jóval lassabban kiépülő katonai terve előtt hatalmas bel- és külpolitikai akadályok tornyosultak. Kidolgozását Jászi 1918 decemberének második felében már maga is szorgalmazta, együtt az egypárti szociáldemokrata kormánnyal. Remélte, hogy a közép-európai térség új államrendjének a szocialista magyar kormány által képviselt alternatívája sikeresebb lesz, mint az övé volt. Ezek azonban éppoly kevésbé bizonyultak járhatónak, mint Jászi elképzélése. Azzal együtt, hogy Jászi a dualizmus kori magyar kormányzati politika csődtömegét nem tudta érdemben kezelni, a szlovákokkal, románokkal folytatott tárgyalásai, nemzetiségi néptörvényei lehetővé tették, hogy a Közép-Európát fenyegető etnikai háború réme lekerüljön a napirendről.*

SZARKA LÁSZLÓ